

Karia Bölgesi Arkeolojisi Üzerine Bir Değerlendirme

Mete Aksan

Eskiye duyulan merak ilk olarak ne zaman insanın aklına girdi bilemiyoruz; ancak bildiğimiz kadarıyla ilk eski eser toplama girişimi MÖ 6. yy'da kral Nabonidus'un kızı Bel-Shalti-Nannar tarafından gerçekleştirilmiştir. Babil kültürüne ait bu koleksiyonun içinde yazıtların da olduğu sanılmaktadır. Yunan-Roma dünyasında yaşamış olan birçok yazarın günümüze ulaşabilen kitaplarında eskiye dair tarihi ve siyasi olaylar, insanların yaşayış biçimleri, sanat eserleri hakkında bilgiler vardır. Ancak bu kitapların hiçbiri sistematik ve detaylı bir araştırma ortaya koymamıştır. Hristiyanlığın giderek yaygınlaşması ve Roma İmparatorluğu'nun (Batı Roma) siyasi açıdan gücünü yitirmesinden sonra Avrupa, Hristiyan inancın ve ona bağlı geleneklerin etkisi altına girecek ve yaklaşık 1000 yıl boyunca eski uygarlıkların başarıları, inançları, ulaştıkları kültür düzeyi unutulacaktır. Ancak MS 14. yy'dan itibaren İtalya'da, Ortaçağ'a damgasını vurmuş feodal düzenin eskimesiyle sosyal ve ekonomik hayatta birtakım değişiklikler ortaya çıkar. 15. yy'da Kuzey İtalya'da beliren ve sonradan Rönesans olarak adlandırılacak olan akım, öncelikle Antik Çağ yazarlarının eserlerinin etraflıca okunmasını sağlayacaktır. Edebiyat alanında başlayıp kısa zamanda mimari ve sanat dallarına da yansıyan bu akım sayesinde, eski kültürlerle ait eserler incelenmiş ve yeniden yorumlanmıştır. Zaman içinde maddi kalıntıların da eski uygarlıklar hakkında bilgi taşıdığı; dolayısıyla söz konusu uygarlıkları anlamak için iyi bir kanıt olduğu düşünülmüş ve bu durum maddi kalıntıların değerini arttırmıştır. Böylelikle MS 15. yy'dan itibaren papalar, kardinaler ve birçok İtalyan soylusu, öncelikle Yunan-Roma olmak üzere eski uygarlıklara ait eserleri toplamaya ve sergilemeye başlar. Daha da önemlisi bu gibi eserleri araştırmaya ve toplayıp biriktirmeye yönelik çalışmalara destek verirler. Koleksiyonculuğun doğuşu olarak nitelendirilebilecek bu hareket kısa zamanda bütün Avrupa'ya yayılır. 16. yy'dan itibaren eskiden Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalan Avrupa toprakları yerel antikacılar tarafından dolaşmış; yazıtlar, mimari yapılar ve birçok sanat eseri incelenmiştir. 1734'te bir grup İngiliz soylusu tarafından kurulan Dilettanti Cemiyeti'nin sağladığı maddi destek yardımıyla Ege coğrafyasında da geziler ve araştırmalar başlar. Sonuç olarak Rönesans akımıyla başlayan tüm bu gelişmeler klasik arkeolojinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Karia Bölgesi'nde ilk araştırmalar 1736-40 yılları arasında Dilletanti Cemiyeti adına Anadolu'da geziler düzenleyen Chandler tarafından başlamıştır. 1816'da Turner, 1826'da ise Laborde ve ardından 1830'lu yıllarda Texier çeşitli antik kentlerde incelemelerde bulunmuştur. Texier'den sonra Elliot, 1838-40 yıllarında Fellows, 1824-44 yılları arasında Le Bas, 1844'te Van Ross, 1871-72'de Seiff, 1872'de Davis, 19. yy'ın ikinci yarısında Newton, Paton ve Myres, 1881'de Petersen ve Luschan, son olarak da Deschamps bölgede gezi yapmıştır. 20. ve 21. yy'larda, arkeolojinin de ivme kazanmasıyla, sayıları giderek artan kazı ve yüzey araştırmaları bölgenin tarihi ve geçmiş kùltürler hakkında kapsamlı bilgi vermeye devam etmiştir.

Coğrafya

Karia Bölgesi kuzeyde Büyük Menderes (Maiandros), kuzeydoğuda Babadağ (Salbakos), doğuda Kızılhisar-Acıpayam Ovası, güneydoğuda Dalaman (Indos) Çayı, batıda ve güneyde ise Ege Denizi ile çevrilidir. Karia'ya komşu eski bölgeler kuzeybatıda İonia, kuzeyde Lydia, doğuda Phrygia ve Pisidia, güneyde Lykia'dır. Tüm Ege Bölgesi'nde olduğu gibi Karia'da da dağlar denize dik bir şekilde uzanır. Babadağ (Salbakos) dışında bölgenin önemli dağları arasında kuzeyde Aydın (Mesogis) Dağları, Büyük Menderes Ovası, Milas Ovası ve Çine (Marsyas) Çayı vadisi arasındaki Beşparmak (Latmos) Dağı, Bafa Gölü'nün hemen güneyinden güneydoğu yönüne doğru uzanan Kazıklı ve Paşalı (Grion) Dağı sayılabilir [Sevin 2001:110-111]. Bölgenin en önemli iki nehri Maiandros ile Indos'tur. Doğudan batıya doğru akmakta olan Maiandros'a karışan Vandalas (Morsynos), Akçay (Harpasos) ve Çine (Marsyas) çayları dağlık bir bölge görünümündeki Karia'nın iç kesiminde düzlük alanlar ve verimli topraklar oluşturmuştur. Marsyas Çayı'nın oluşturduğu düzlük "Idrias Ülkesi" olarak adlandırılmıştır [Herodotos 5, 118]. Bunların yanı sıra **Mylasa** yakınında denize karışan Sarıçay (Kybersos) ve bölgenin güneydoğusundaki eski bir körfezin kalıntısı olan Köyceğiz (Kaunia) Gölü'ne akan Dalyan (Kalbis) çayları sıralanabilir. Plinius'un bildirdiğine göre [Plinius 5, 29, 103] Dalaman (Indos) Kibyrtis'te doğmakta ve yaklaşık 60 kolla beslenmektedir [Plinius 38, 14].

Karia kıyıları girintili çıkıntılıdır ve bu açıdan gemiler için korunaklı koy ve doğal limanlara sahiptir. Kıyı şeridinde hakim olan Akdeniz iklimi ve bu iklime uygun bitki örtüsü, yüksek dağların bulunduğu iç kesimlere gidildikçe yerini karasal iklime bırakır. Eskiden daha çok olduğu düşünölen ormanlık alan günümüzde bölgenin %60'ını kaplamaktadır [Sevin 2001:110].

Ekonomi

Bölge ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Dağların arasında yer alan alüvyon ovalarında tahıl yetiştirilmiştir. Plinius, **Alabanda** civarında çıkarılan kükürtün tahıl ilaçlamasında kullanıldığını bildirir [Plinius 18, 305]. Akdeniz ikliminin etkili olduğu yerlerde zeytin ve incir yetiştirilmiştir. **Knidos**'ta incir üretildiğini [Plinius 13, 59], **Antiokheia**'nın da üç yapraklı kuru inciri ile ünlü olduğunu [Strabon 13, 4, 15] eski kaynaklardan öğrenmekteyiz. MÖ 4. yy'da Karia, ürettiği zeytinyağı ile ünlenmiştir. Bunun dışında bölgede bağcılık da yapılmıştır. Datça yarımadasındaki bağlarda şarap ve sirke gibi ürünler Karia'nın önemli ekonomik değerleri arasındadır. Şarabın Mısır ve Yunanistan'a ihraç edildiği bilinir [Strabon 14, 1, 15]. Aynı yörede çeşitli şifalı otlar, soğan, lahana ve kamış yetiştirilmiştir [Plinius 16, 157]. Kybersos Vadisi'ndeki kendir ile bölgenin iç kesimindeki kenevir diğer önemli ürünlerdir [Plinius 19, 174]. Bölgenin çam ormanları ile kaplı olması ve Karlar'ın denizcilikte başarı kazanmaları gemi yapımının gelişkinliğine ve aynı zamanda kereste ticaretine de işaret eder. Pers Kralı Dareios'un, Lübnan sedirlerinin taşınmasında Karialılar'ı ve İonialılar'ı çalıştırdığı bilinir. Mısır'a MÖ 3. yy'da ihraç edilen bal ve kıyı şeridinde önemli bir geçim kaynağı olan balıkçılık Karia'nın diğer önemli gelir kaynakları arasında sayılabilir. **Kaunos** ve **Iasos** kentlerinin ekonomisi büyük ölçüde tuzlu balık ticaretine bağlı olmuştur [Sevin 2001:131]. Bölgenin yeraltı zenginliklerinden mermerin çıkarılması ve ticareti ekonomide büyük bir pay sağlamıştır. Plinius'un bildirdiğine göre, mermerin levhalar halinde kesilmesi ilk defa Karia'da uygulanmıştır [Plinius 36, 6, 47]. Mermer çıkarılan başlıca yerler Grion Dağı, **Mylasa**, **Iasos** ve **Alabanda**'dır [Strabon 14, 2, 23; Plinius 36, 13, 62].

Tarih

MÖ 2. binyılda Anadolu'ya hakim olan Hititler'in yazılı kaynaklarında "Karkisa" ya da "Karkiya", Pers kaynaklarında ise "Karka" adıyla geçen yerin Karia bölgesi olduğu düşünülmektedir [Alp 2000:34]. "Karka" kelimesi Luwi (Luvi) dilinde uç, baş, kara çıkıntısı ucu, burun, dağbaşı anlamına gelir. Aynı şekilde Luwi dilinde "Karuwa", yani "Doruklar Ülkesi"nin Karia olması oldukça muhtemeldir. Ksanthos'ta ortaya çıkarılan Yunanca, Aramca ve Likçe dillerinde yazılmış üç dilli bir yazıtta Karia'nın isminin "Krk" olarak geçtiği anlaşılmıştır.

Homeros, Karlar'ın Troia'nın yanında savaştığını, Miletos ve Mykale Dağı çevresinde yaşadıklarını ve kaba konuştuklarını belirtmiştir [Homeros 2, 867-875]. Herodotos ise Karlar'ın eskiden Leleg ismi altında adalarda yaşadıklarını, Girit Kralı Minos'a bağlı olduklarını ve vergi yerine gemilerde çalışacak adam gönderdiklerini bildirir. Karlar, Dor ve Ion göçleri sırasında adalardaki yerlerinden ayrıлып anakaraya göç etmiştir. Ancak Herodotos Karlar'ın bu anlatımı kabul etmediğini, kendilerinin her zaman Kar ismini taşımış ve

anakarada yaşamış olduklarını iddia ettiklerini de belirtir. Karlar buna kanıt olarak diğer kardeş halklardan Mysialılar ve Lydialılar ile birlikte **Mylasa**'daki Zeus Karios Tapınağı'nda ibadet ettiklerini göstermiştir [Herodotos 1, 171]. Kendileri her ne kadar anakaranın yerlisi olduklarını vurgulamışlarsa da, birçok yerde karşımıza çıkan çifte balta simgesi Karlar'ın, bir şekilde Girit kültürü ile ilişkilendirilebileceğine işaret eder [Sevin 2001:105]. Thukydidés de Herodotos gibi Karlar'ın bir zamanlar adalarda yaşadığı kanısındadır. Peloponnesos Savaşları sırasında Delos Adası'nda açılan eski mezarların çoğunun Karia tipi savaş aletleri içerdiğini, bu açıdan Karlar'ın eskiden burada yaşamış olabileceğini bildirir [Bean 2000:1]. Herodotos'a göre, miğferlerin üzerine takılan sorguç, kulplu kalkan ve kalkanlara kazınan işaretler Karia geleneklerine has özelliklerdir [Herodotos 1, 171]. Ayrıca yemeklerde kadın ve erkeğin beraber oturmaması da bu özellikler arasında sayılmaktadır [Bean 2000:4].

Karlar MÖ 7.-6. yy'larda Mısır ordularında ücretli asker olarak görev almışlardır. MÖ 591 yılında Mısır firavunu II. Psammetikhos'un Nubialılar ile yaptığı savaşa katılan Kariyalı askerlerin ismi Abu Simbel Tapınağı'nda yazılıdır [Sevin 2001:105-106]. MS 300 yıllarında yaşamış Eusebios'a göre, denizcilikte bir hayli tecrübeli olan Karlar, MÖ 8. yy'ın ikinci yarısında denizlere egemendir. Ancak eski kaynaklarda bununla ilgili başka herhangi bir kayıt bulunamamıştır [Bean 2000:1-2].

Karca henüz tam anlamıyla çözülememiştir. Alfabeti Fenike alfabesine benzer. Kökeni ile ilgili iki farklı görüş öne sürülmüştür: Bunlardan birincisi Lydce ve Lykçe gibi otokton ve Hint-Avrupalı bir dil olmadığı; diğeri ise komşu bölgelerdeki gibi, Hint-Avrupa kökenli eski bir Anadolu dili olduğudur [Sevin 2001:105]. MÖ 4. yy'a kadar Karca'nın yaygın olarak kullanıldığı sanılmaktadır [Cook 1963:29].

Karia'da yaşayan ikinci bir halk da Lelegler'dir. Homeros Lelegler'in, Troas'ın güneybatısındaki Satnioeis Çayı yakınında yaşadıklarını ve savaşçı olduklarını bildirmiştir [Homeros 21, 86-87]. Altes adında bir kralları ve **Pedasa** isminde bir kentleri vardır [Strabon 13, 1, 6]. Troia Savaşı'ndan sonra güneye göç etmiş ve Halikarnassos çevresinde yaşamışlardır. Lelegler'in yaşadıkları **Pedasa, Telmessos, Termera, Sibda, Ouranion, Madnasa**, Eski **Myndos, Syangela** kentlerinin ortak özelliği bir tepe üzerinde yer almaları, bir kule ile korunan merkezi bir kalenin etrafında yayılan yerleşmenin yuvarlak planlı bir sur ile çevrilmesidir. Theangelalı Philippos'a göre Lelegler, Kariyalılar tarafından köle olarak kullanılmıştır [Bean 2000:3]. Strabon'a göre Kariyalılar'la beraber sefere çıktıktan sonra Hellas'a dağılıp karışmışlar ve böylelikle tüm soy ortadan kaybolmuştur [Strabon 13, 1, 58-59]. Lelegler'in, Hitit yazılı kaynaklarında rastlanan Luvi halkı ile bağlantılı olabileceği öne sürülmüşse de, bu henüz kesin bir biçimde ispatlanamamıştır [Bean 2000:3].

Antik Çağ yazarlarının, hem Karlar hem de Lelegler ile ilgili fazlasıyla bilgi vermeleri ve her iki halka Anadolu'daki Karia Bölgesi sınırlarının dışında başka coğrafi bölgelerde de rastlanması dikkat çekicidir. Troia Savaşı'ndan sonra Troas Bölgesi'nden atıldıkları bildirilen

Lelegler, bu bölgedeki **Antandros, Assos, Gargara, Skepsis** ve **Pedasa** kentlerinde yaşamıştır [Strabon 13, 1, 54, 58-59]. Karlar, Samos Adası'nın eski sakinleri arasında sayılmaktadır [Strabon 14, 1, 15]. Pausanias, Megara'daki akropolisin isminin "Karia" olduğunu, halkın ise Leleg olarak adlandırıldığını [Pausanias 1, 40, 6]; Herodotos da, Zeus Karios'a Atina'da da tapınıldığını, Teisandros oğlu Isagoras'ın Karia Zeus'una kurban sunduğunu bildirir [Herodotos 5, 66]. Yazar, bu şahsın aile köklerinin eskiye dayandığını da eklemiştir. Şu halde bölgeye ismini veren Karlar'ın ve diğer bir halk olan Lelegler'in kökenleri hakkında henüz kesin bir sonuca varılamamaktadır. Eski kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda Yunan kolonizasyonundan önce Kar ve Lelegler'in, Ege Bölgesi'nin (Anadolu'nun batı kıyısı, Ege Adaları ve Yunanistan) çeşitli yerlerinde yaşamış oldukları sonucu çıkmaktadır [Tulunay 1998:25, 52-55]. Ancak bu veriler arkeolojik kanıtlarla da desteklenmeden kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.

MÖ 6. yy'da Karia'daki irili ufaklı yerleşmelerin birleştiği ve ulusal bir federasyona dönüştüğü düşünülür. Düzenli olarak "Beyaz Sütunlar" denilen bir yerde toplanılmıştır. Burasının, Maiandros Nehri'ne karışan Marsyas Çayı kıyılarında olduğu belirtilmektedir [Herodotos 5, 118]. MÖ 267'ye tarihlenen bir yazıtta "Khrysaoreos Birliği"nden söz edilir. Daha önce kurulmuş olabileceği düşünülen bu birlik **Stratonikeia** yakınındaki Zeus Khrysaoreos Tapınağı'nda toplanmıştır. Karia Federasyonu ile olan ilişkisi bilinmemektedir [Bean 2000:5, 10].

Anadolu'nun batı kıyısındaki yerleşmelerde tespit edilen Protogeometrik Dönem boyalı çanak çömleklerine dayanarak Karia Bölgesi'nde Yunan kolonizasyonunun MÖ 10. yy dolaylarında çoktan başlamış olduğu söylenebilir. Her ne kadar eski kaynaklar bu olayı büyük bir göç dalgası olarak tanımlamışsa da, Anadolu kıyılarına yerleşme sürecinin sanıldığından daha yavaş olduğu ve birçok kuşak boyunca devam ettiği düşünülür [Cook 1963:23-24].

MÖ 900'lerde özellikle Anadolu'nun güneybatı sahillerine göç ettikleri tahmin edilen Dorlar, Rhodos ve Kos adalarının yanı sıra Karia kıyılarına yerleşmiş ve burada yaşayan yerli halkla karışmıştır. Dor Heksapolisi'ni oluşturan altı kentten ikisi Halikarnassos ve Knidos'tur. Dini yönü kuvvetli olan bu birlik belli zamanlarda Datça yarımadasındaki Triopion Burnu'nda toplanır ve Dor şenliklerini kutlardı. Söz konusu şenlikler Triopia Apollon'u onuruna yapılır ve düzenlenen oyunların birincilerine üç ayaklı kazan armağan edilirdi [Sevin 2001:106-107]. **Knidos**'a yerleşen Dorların Sparta kökenli olduğu, diğerlerinin ise Argolis Bölgesi'nden geldiği bilinmektedir. Anavatanlarında olduğu gibi burada da verimli arazilere yerleşip çiftçilikle geçinmişlerdir [Cook 1963:29-30].

MÖ 7.-6. yy'da Lydia Krallığı Karia'yı toprakları içine almıştır. Ancak coğrafi şartlardan ötürü Lydia hakimiyetinin çok etkin olmadığı tahmin edilir. İç işlerinde bağımsızlığını koruyan Karia'daki kentler, krallığa haraç vermiş ve istenildiğinde asker göndermiş olmalıdır. MÖ 546'da Lydia Kralı Kroisos'un Persler'e yenik düşmesiyle Karia ve diğer Lydia

toprakları Persler'in hakimiyetine girer [Bean 2000:5]. Karia kentlerinden sadece **Pedasa**'nın buna karşı koyduğu bilinmektedir [Herodotos 1, 175-176].

MÖ 5. yy'ın başında Ion Ayaklanmasına Karialılar da katılır. MÖ 494'te Miletos, Persler tarafından ele geçirilir. Pers komutanı Dareios ile Marsyas Çayı yakınlarında savaşan Karialılar bozguna uğrar. Ne yapacaklarına karar vermek için **Mylasa**'ya bağlı bir kutsal alan olan **Labraunda**'da toplanan Karialılar Miletos'tan gelen yardım ile birlikte Persler'le bir kez daha çarpışır. Ancak bu savaş ikinci bir yenilgi ile sonuçlanır. Persler **Mylasa**'yı ele geçirir ve **Halikarnassos** üzerine yürür. Karialılar yolda pusu kurarak Pers ordusunu ağır bir yenilgiye uğratır [Bean 2000:6]. Persler, MÖ 490'da **Marathon**'da, MÖ 480-479 yıllarında ise **Salamis** ve **Plataia**'da Yunanlar karşısında yenilir [Mansel 1999:272-275, 285-294].

Ege kıyılarındaki birçok kent ve köy gibi Karia'dakiler de, MÖ 480'de kurulan Attika-Delos Deniz Birliği'ne üye olur. Bu birlik olası Pers tehditine karşı bir önlem olarak ortaya çıkmıştır. Üye kentler ekonomik durumlarına göre birliğe belli miktarda vergi ödemiş ya da gemi göndermiştir [Bean 2000:6]. Atina'nın, Attika-Delos Deniz Birliği sayesinde siyasal ve ekonomik açıdan giderek güçlenmesi, Sparta'nın ve Peloponnesos Birliği'ndeki diğer kentlerin ekonomik çıkarlarına ters düşmüş ve dolayısıyla MÖ 431'de Peloponnesos Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Savaş, MÖ 404'te Attika-Delos Deniz Birliği'nin dağılmasıyla son bulur [Mansel 1999:314-315].

Savaşın sona ermesinden sonra Anadolu kıyılarını elinde tutmaya çalışan Sparta başarılı olamamıştır. MÖ 394'te **Rhodos**, **Samos**, **Ephesos**, **Knidos**, **Iasos** ve **Byzantion** kentlerinin bir birlik kurduğu bastıkları sikkelerden anlaşılmıştır. İsmi bilinmeyen bu birlik muhtemelen Pers, Atina ve Sparta egemenliğinden kurtulabilmek için kurulmuştur. Eski kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Kısa zamanda dağıldığı düşünülür [Bean 2000:6-7].

MÖ 397'de yapılan Kral Barışı ile Anadolu kentleri bir kez daha Persler'in eline geçer. MÖ 395 yılında Lydia satrabı Tissaphernes suikaste kurban gitmiş ve bundan sonra yapılan düzenlemelerde Karia, dış ilişkilerinde Pers İmparatorluğu'na bağlı, içişlerinde ise bağımsız ayrı bir satraplık haline gelmiştir. Yönetime de Mylasalı Hyssaldomos geçer. MÖ 391'de oğlu Hekatomnos'un satrap olduğu düşünülür. Ancak Karia'nın ayrı bir satraplık haline geldiği tarih ile ilgili farklı görüşler vardır. McNicoll, bölgenin satraplık haline gelmesinin Tissaphernes'in ölümünden kısa bir süre sonra gerçekleşmiş olabileceğini düşünürken [McNicoll 1997:15], Hornblower Hyssaldomos'un satrap makamına oturmamış olabileceği görüşündedir ve MÖ 392-391 yıllarının Karia satraplığının oluşması için en uygun zaman olduğunu savunur [Hornblower 1982:36].

MÖ 377'de Hekatomnos'un ölümünden sonra oğlu Maussollos Karia satrabı olur. Maussollos ve aynı zamanda kardeşi olan eşi Artemisia zamanında politik ve kültürel açıdan büyük gelişmeler yaşanır. Güçlü bir donanma kurulur. Satraplığın sınırları kuzeyde Menderes Nehri,

güneydoğuda **Kaunos** ve güneyde **Rhodos**'a kadar genişletilir. Satraplık başkenti **Mylasa**'dan **Halikarnassos**'a taşınır. Yarımadadaki diğer Leleg kentlerinde yaşayan halk **Halikarnassos**'a yerleştirilir. Kent planı yeniden düzenlenir. Yunan mimarisindeki yeniliklere uygun olarak yeni yapılar inşa edilir. Maussollos için inşa edilen Maussolleion dünyanın yedi harikasından biridir. Yapılan yenilikler sadece **Halikarnassos**'la sınırlı kalmaz. Eski Leleg kenti olan **Myndos** ve **Syangela** yeni ve daha büyük arazilerde tekrar inşa edilir. **Latmos** ve **Kaunos**, sınırdaki oldukları için yeni duvarlarla güçlendirilir. Maussollos büyük bir ihtimalle Kıbrıslı Evagoras'a para yardımı yaparak Pers gücünü zayıflatmaya çalışmıştır [McNicol 1997:15]. MÖ 5. yy'ın ikinci yarısında Peloponnesos savaşlarından yıpranan kıta Yunanistan'ı Ege Denizi'nde tam bir hakimiyet sağlayamamış ve neticede bir güç boşluğu ortaya çıkmıştır. Maussollos da bundan faydalanarak kısa sürede gücünü arttırmıştır [Pedersen 1994:11-12]. Her ne kadar bazı antik kaynaklarda [Strabon 14, 2, 17] kendisinden "kral" olarak söz edilse de resmen böyle bir ünvan almamıştır. Yine de Maussollos'un, Karia Birliği'nin kralı olabileceği öne sürülmektedir [Hornblower 1982:60].

MÖ 353-MÖ 334 arasında Maussollos'un kardeşleri aynı görevi üstlenir. MÖ 353'te Maussollos'un ölümünden sonra Artemisia başa geçer. MÖ 351'de ölen Artemisia'yı ise kardeşi Idrieus izler. Idrieus da Maussollos ve Artemisia gibi küçük kardeşi Ada ile evlenmiştir. Idrieus satrap olduğu sırada Pers İmparatorluğu Kıbrıs, Mısır ve Suriye'deki isyanlarla uğraşmaktadır. MÖ 344-343'te ölene kadar satrap görevinde kalan Idrieus MÖ 346'da Khios Adası'nı almış, satraplığın sınırlarını kuzeyde **Sardeis**'e kadar genişletmiştir. MÖ 344-340 arasında başa geçen Ada, küçük kardeşi Piksadaros tarafından uzaklaştırılınca Alinda'ya gider. Resmen satrap ünvanı alamayan Piksadaros, kızını Persler'in gönderdiği Orontobates ile evlendirerek satraplığı paylaşır. MÖ 336'da Piksadaros ölünce Orontobates başa geçer. MÖ 334'te Anadolu'ya gelen ve kısa bir sürede Persler'i bozguna uğratan İskender Karia'yı da kontrol altına alır. Ada, İskender'i manevi evladı sayarak onunla anlaşır ve Karia'nın yönetimini geri alır [Bean 2000:8; McNicol 1997:16].

MÖ 323'te İskender'in ölümüyle ele geçirdiği topraklar komutanları arasında paylaşılır ve Yunanistan-Makedonya, Mısır ve Suriye'de üç büyük krallık ortaya çıkar. Antigonos Lydia, Hellepontos ve Büyük Phrygia'yı, akrabası Kassandros ise Karia'yı almıştır. Antigonos'un MÖ 301'de yenilmesinden sonra Karia Pleistarkhos Krallığı'nın bir parçası olur. MÖ 281'de ise Seleukoslar, Lysimakhos'u mağlup ederek bölgenin kontrolünü ele geçirir. Aynı tarihlerde Mısır'da krallık kuran Ptolemaioslar ise Karia kıyılarında söz sahibi olmaya başlamıştır. MÖ 281 ile MÖ 189 arasında Seleukoslar Batı Anadolu'ya hakim görünse de, bir yandan Ptolemaioslar diğer yandan da Galatlar'a karşı mücadele vermek zorunda kalmışlar ve giderek zayıflamışlardır [Jones 1983:40-41].

MÖ 3. yy'de Anadolu tarihi oldukça karışıktır. Hellenistik krallıklar kendi aralarında sürekli savaşıyor. Seleukoslar'ın zayıflığı bu yüzyılda Anadolu'da başka hanedanların güçlenmesine neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi Pergamon Krallığı'dır. Aynı şekilde Rhodos da bu

zayıflıktan yararlanarak sınırlarını genişletir. Yeni aldıkları yerleri Rhodos Cumhuriyeti içine dahil etmemiş sadece vergi almakla yetinmişlerdir [Jones 1983:49-50].

II. Seleukos'un bir generali olan Olympikhos, **Mylasa** ve çevresindeki bölgede hakim bir durumdadır. MÖ 245 yıllarında II. Seleukos, **Mylasa**'yı özgür kılmış, Olympikhos'un da buradan çekilmesini istemiştir. Ancak Olympikhos bu emre uymayarak **Mylasa** ve çevresinde kendi hükümdarlığını ilan etmiştir. MÖ 227'de Pergamon Kralı I. Attalos Karia'yı topraklarına dahil ettikten sonra Makedonyalı III. Antigonos Karia'ya ordu gönderir. Herhangi bir fetih amacı gütmeyen, I. Attalos'u kontrol altında tutmak istediği düşünülür. III. Antigonos burada Olympikhos'tan başka bir güçle karşılaşmaz. Olympikhos, III. Antigonos ve MÖ 220'de gelen V. Philippos ile iyi ilişkiler kurar [Bean 2000:9-10].

Ege ve Karadeniz'de birtakım seferler yaptığı için Rhodos ve Bergama Krallığı'nın düşman olduğu V. Philippos, MÖ 201'de Karia'yı işgal eder. **Mylasa**, **Alabanda** ve **Magnesia** gibi kentler tarafından desteklenen V. Philippos, Rhodos'un himayesindeki **Stratonikeia**'yı ve Rhodos Peraiası'ndaki bazı kentleri ele geçirir. **Bargylia**, **Iasos**, **Euromos** ve **Pedasa** gibi özgür kentleri de zaptetmiştir. Ancak MÖ 197'de Romalılar ile yaptığı savaşı kaybeder. Rhodos kaybettiği toprakların çoğunu geri alır. Aynı yıl III. Antiokhos, eski gücüne kavuşabilmek amacıyla Anadolu'nun güney kıyılarında Ptolemaioslar'a ait olan kentlerle birlikte **Kaunos**, **Myndos**, **Halikarnassos** ve **Amyzon** gibi Karia kentlerini işgal eder. Ptolemaios Krallığı Rhodos ve Pergamon Krallığı ile müttefiktir. III. Antiokhos, Rhodos ile iyi ilişkiler kurmak için **Stratonikeia**'yı onlara verir. Ancak III. Antiokhos'un fetih politikası Pergamon Krallığı'nı harekete geçirir. Romalılar'a yaptıkları şikayet üzerine MÖ 190'da, Sipylos Dağı eteklerindeki Magnesia Savaşında III. Antiokhos Romalılar'a yenilir. Savaşın sonunda yapılan Apameia Barışı ile Karia, Rhodos'un eline geçer. Savaştan önce özgürlük vaat edilen kentlerden hangilerinin özgür olduğu hangilerinin özgür olmadığı kesinliğe kavuşturulamamıştır [Jones 1983:50-52].

Rhodos himayesi en başından beri özellikle Lykia'da memnuniyetsizlik yaratmıştır. MÖ 167'de Karia'da isyan başlar. Rhodos yönetimi, **Kaunos**, **Mylasa** ve müttefiki olan **Alabanda** kentlerindeki isyanı bastırır. Ancak Roma senatosu bir bildiri yayınlarak Karia ve Lykia bölgelerini özgür kılar. Böylelikle Rhodos, Anadolu'da kazandığı toprakların büyük bir kısmını kaybeder. Sadece eski **Peraia** ile **Idyma**'nın kuzeyindeki **Panamara**'yı elinde tutabilmiştir. Karia kentleri Rhodos himayesinden kurtulduktan sonra topluca sikke bastırmıştır. Sikke basımı Mithridates Savaşı'na kadar devam eder [Jones 1983:56].

MÖ 133'te III. Attalos, Bergama Krallığı'nı Roma'ya bırakınca Karia, Roma'nın egemenliğini altına girer. Roma Cumhuriyeti yönetiminde Asia'nın özgür bırakıldığı ve kentlerin vergilerinin bağışlandığı bilinir. Ancak II. Eumenes'in oğlu olduğunu iddia eden Aristonikos adlı bir şahıs Asia'yı işgal eder. İçlerinde Karia kentlerinin de olduğu birçok kent kendisine destek vermiştir. Birtakım başarılar elde etse de kısa bir süre sonra Roma ordusu

tarafından bozguna uğrar ve öldürülür. MÖ 129'da Roma tarafından gönderilen Manius Aquilius isyancıları bastırır ve senatodan gelen delegeler eyalette yeni düzenlemeler yapar. Eyaletin sınırları içinde Karia'dan başka Mysia, Lydia, Phrygia bölgeleri vardır. Senato, MÖ 167'de özgür kıldığı Karia ile MÖ 133'te özgürleştirdiği Pergamon Krallığı toprakları arasında herhangi bir sınır çizmemiş ve hepsini Asia Eyaleti altında toplamıştır. Aristonikos'un isyanından sonra özgür bırakılan yerlere ilişkin bilgiler tam değildir. Büyük olasılıkla isyancılara karşı olan kentler özgür bırakılmıştır [Jones 1983:58-59].

MÖ 123'te vergi sistemi yeniden ele alınır. Sicilya'daki sistem model alınarak ekilebilir arazi ile çayır ve otlak vergileri olmak üzere iki ana vergi çeşidi getirilir. Ancak Sicilya'daki sistemden tek fark vergilerin yerel olarak değil, Romalı memurlar tarafından toplanmasıdır. Bu da eyalet için kötü sonuçlar doğurmuştur [Jones 1983:59-60].

MÖ 88'de Pontos Kralı VI. Mithridates, Anadolu'nun batısına yaptığı seferlerde önemli başarılar elde eder. Asia Eyaleti'ndeki kentler tarafından coşkuyla karşılanır. Verdiği emirle eyaletteki bütün Romalı vatandaşlar katledilir. Ancak VI. Mithridates MÖ 85 yılında Roma ordusu tarafından bozguna uğrattılır ve Sulla, eyaleti geri alır. Roma'ya itaatsizlik ettikleri için Karia'daki kentlerden sadece birkaçı (**Stratonikeia** ve **Alabanda**) özgürlüklerine kavuşabilmiştir. Mithridates ile yapılan savaştan sonra Sulla, savaş tazminatı olarak büyük miktarda para toplamıştır. Birçok kent borçlarını ödeyebilmek için kamu yapılarını hatta surlarını ipotek ettirmiştir [Jones 1983:62-63].

Caesar'ın zamanında ise vergiler azaltılmış ve vergi toplama işlemleri kent yöneticilerine bırakılmıştır [Jones 1983:64]. MÖ 44'te Caesar'ı öldüren Brutus ve Cassius Asia Eyaleti'nden yüklü miktarda vergi alır. MÖ 42'de Roma'da yönetimi ele geçiren Octavianus ile Antonius, Brutus ve Cassius'u savaşta yenilgiye uğrattılar. Sonuç olarak doğu Roma'nın yönetimi Antonius'un, batı Roma'nın yönetimi ise Octavianus'un eline geçer. Karia'nın da içinde bulunduğu Asia Eyaleti 10 yıl boyunca vergi ödemekle yükümlendirilir.

Brutus ve Cassius'un Roma'ya karşı Partlardan yardım istemesi sonucunda MÖ 40'da Part ordusu Karia'nın bir kısmını işgal eder. MÖ 39'da Antonius Karia'ya bir ordu gönderir ve başarı sağlar. Ancak MÖ 31'de Aktium Deniz Savaşı'nda Antonius, Octavianus'a yenilir. MÖ 27'de Octavianus, Augustus ünvanını alır ve Roma İmparatorluğu kurulur. Augustus'un Kariyalılar'a dostça yaklaştığı bilinmektedir. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde uzun barış yılları (Pax Romana) boyunca diğer birçok yerde olduğu gibi bölgedeki kentler ekonomik açıdan rahatlamış, halkın refah seviyesi artmıştır [Bean 2000:13].

MS 3. yy'da ise imparatorların kötü yönetimi ve geniş çaptaki bir veba salgını yüzünden tüm imparatorluk topraklarında gerileme yaşanır. Ayrıca Got akınları da huzursuzluk yaratmıştır. MS 3. yy'ın sonunda İmparator Diocletianus'un yaptığı idari düzenlemeler sonucunda Karia

ayrı bir eyalet olur. İmparator Constantinus'un, Hristiyanlığı imparatorluğun resmi dini kabul etmesinden sonra bölgede, Hristiyan inancı ve gelenekleri yaygınlaşır [Bean 2000:14].

Sonuç

Kuzeyinde Ionia ve Lydia, doğusunda Lykia bölgelerine komşu; batıda Ege Denizi, güneyde Akdeniz ile çevrili Karia Bölgesi, yaklaşık olarak MÖ 2. binde birçok farklı topluluğun yaşadığı, ancak siyasi açıdan Hitit İmparatorluğu'nun egemen olduğu Anadolu'nun yerel kültürleriyle; aynı zamanda da batısındaki ve güneyindeki Myken ve Minos gibi kültürlerle ilişki halinde olmuştur. MÖ 1. binden itibaren gerçekleşen Yunan kolonizasyonu büyük ölçüde Anadolu kıyılarında etkili olmuş, iç kesimlere daha az nüfuz edebilmiştir. Aynı durum Karia için de geçerli olabilir. Ancak şimdiye kadar yapılan araştırmaların hep belli başlı kentlerle sınırlı kalmış olması kesin bir yorumu engellemektedir. Bölgedeki buluntu yerlerinin genelde kıyıda ya da nehir ve çay kenarlarında olduğu görülür. Bu alanlar genellikle verimli ovaların bulunduğu ve ulaşımın elverişli olduğu, yerleşim için uygun yerlerdir. Kıyı şeridinden dağlık iç kesimlere doğru gidildikçe buluntu yerleri seyrekleşmektedir. Bu durumla ilgili olarak akla önce dağlık arazinin yerleşime elverişli alan sağlamamış olması gelebilir. Ancak şimdiye kadar yapılan yüzey araştırmaları ve kazıların bölge içindeki dağılımı da söz konusu durumun nedeni olabilir. Unutulmamalıdır ki, Leleg kenti olarak tanımlanmış yerleşmeler genellikle yüksek dağlık yerlerde kurulmuştur.

Bu çalışma sırasında toplanan ve kaynakça bölümünde yer alan yaklaşık bin yayının neredeyse yarısının, sadece beş büyük kent ile ilgili olması dikkat çekicidir. Elde 280'e yakın buluntu yerinin olması ve araştırmalar sonucunda çıkarılan toplam yayınların yarısının bir elin parmağını geçmeyecek sayıda kent ile ilgili yapılmış olması bir anlamda yayınların, bölgenin tüm buluntu yerlerine dağılımının eşit oranda olmadığını gösterir. Tabii ki, araştırmalar sonucunda yapılan bu yayınların önemi yadsınamaz. Ancak bölgedeki arkeolojik dokuyu daha iyi anlayabilmek için, araştırılmamış yerlere gidilmesinin bir zorunluluk olduğu da kabul edilmesi gereken bir gerçektir.